

Міністерство освіти і науки України
Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя

Барановський М.О., Барановська О.В.,
Мирон І.В.

**МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО
ВИКОНАННЯ ВИПУСКНИХ
КВАЛІФІКАЦІЙНИХ РОБІТ
БАКАЛАВРА ЗІ СПЕЦІАЛЬНОСТІ
106 ГЕОГРАФІЯ**

УДК 378.147:91

Б 24

Рекомендовано Вченою радою
Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя
(НДУ ім. М. Гоголя)
Протокол № 1 від 29 серпня 2024 р.

Рецензенти:

Афоніна О. О. – доцентка кафедри географії Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя, кандидатка географічних наук

Останчук В. В. – доцентка кафедри географії Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя, кандидатка географічних наук

Барановський М. О., Барановська О. В., Мирон І. В.

Б 24 Методичні рекомендації до виконання випускних кваліфікаційних робіт бакалавра зі спеціальності 106 Географія. – Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2024. – 60 с.

Методичний посібник «Методичні рекомендації до виконання випускних кваліфікаційних робіт бакалавра зі спеціальності 106 Географія» містить вказівки до написання й оформлення кваліфікаційних робіт бакалавра з географічних дисциплін. Призначений для здобувачів закладів вищої освіти, які навчаються на освітніх програмах зі спеціальності 106 Географія. Посібник стане в пригоді вчителям географії та учням при підготовці й оформленні науково-дослідницьких робіт.

© Барановський М.О., Барановська О.В.,
Мирон І.В., 2024

© НДУ імені Миколи Гоголя, 2024

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	4
1. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ	5
2. ЕТАПИ Й ОСОБЛИВОСТІ ПІДГОТОВКИ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ БАКАЛАВРА	10
3. СТРУКТУРА КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ	17
3.1. Титульний аркуш	17
3.2. Анотація.....	17
3.3. Зміст.....	17
3.4. Перелік умовних позначень і скорочень	17
3.5. Вступ.....	18
3.6. Основна частина.....	20
3.7. Висновки	21
3.8. Список використаних джерел.....	21
3.9. Додатки	22
4. ВИМОГИ ДО ОФОРМЛЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ	23
4.1. Загальні вимоги.....	23
4.2. Нумерація.....	24
4.3. Ілюстрації.....	25
4.4. Таблиці	27
4.5. Формули	28
4.6. Правила цитування та посилання на використані джерела.....	29
4.7. Оформлення списку використаних джерел	30
4.8. Додатки	31
5. ЗАХИСТ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ	32
5.1. Підготовка до захисту	32
5.2. Захист та оцінювання роботи.....	35
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	40
ДОДАТКИ.....	42

ПЕРЕДМОВА

Важливим складником навчального процесу в закладах вищої освіти є самостійна наукова робота здобувачів, яка сприяє не лише закріпленню теоретичних знань, а й виробленню у них навичок проведення географічних досліджень.

Кваліфікаційна робота бакалавра є завершальним видом навчальної та науково-дослідницької діяльності здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти. За результатами її захисту Екзаменаційна комісія визначає рівень теоретичної підготовки випускника, його готовність до самостійної роботи за спеціальністю та ухвалює рішення щодо присвоєння відповідної кваліфікації й видання йому документа про вищу освіту.

Кваліфікаційна робота бакалавра з географії має свідчити про достатній рівень підготовленості здобувача з комплексу фундаментальних і спеціальних дисциплін, а також про його вміння використовувати набуті знання для розв'язання прикладних проблем географічної науки. Кваліфікаційна робота має спиратися на найновіші досягнення географічної науки; відображати знання здобувачем нових літературних і картографічних джерел, методичної літератури, публіцистики; виявляти здатність до аналізу та узагальнень; демонструвати володіння методами та способами самостійної пізнавальної діяльності, вміння формулювати свої судження та висновки, логічно, послідовно та доказово їх висловлювати, вміння публічного захисту та презентації підготовленого матеріалу.

Метою цього посібника є надання методичної допомоги здобувачам-географам у підготовці, написанні та оформленні кваліфікаційної роботи з фаху. Він підготовлений з урахуванням чинного «Положення про випускню кваліфікаційну роботу здобувача вищої освіти Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя». Посібник містить інформацію про основні етапи написання кваліфікаційної роботи, її структуру, вимоги до оформлення та захисту роботи, складання списку використаних джерел. Цей посібник буде корисним і викладачам, які керують написанням кваліфікаційних робіт бакалавра, а також учителям географії при проведенні дослідницької краєзнавчої роботи з учнями й оформленні результатів цієї роботи.

1. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Кваліфікаційна робота бакалавра є самостійним теоретико-прикладним науковим дослідженням здобувача вищої освіти, що виконується відповідно до навчального плану на завершальному етапі навчання за освітньою програмою певного освітнього рівня. Ця робота має комплексний характер і пов'язана з використанням набутих здобувачем знань, умінь і навичок зі спеціальних дисциплін. Нею передбачено систематизація, закріплення, розширення теоретичних і практичних знань зі спеціальності та застосування їх при розв'язанні конкретних практичних завдань, розвиток навичок самостійної роботи й опанування методикою дослідження.

Кваліфікаційна робота бакалавра, з одного боку, має узагальнювальний характер, оскільки є своєрідним підсумком професійної підготовки здобувача, а з іншого – це самостійне оригінальне завершене наукове дослідження. Як результат наукового або прикладного дослідження, кваліфікаційна робота повинна містити теоретико-методичні аспекти викладення актуальності географічної проблематики, а також обґрунтування моделі її практичного розв'язання, виконану на основі аналізу проведених географічних досліджень різного напрямку та характеру.

Наукова робота з географічного напрямку вимагає проведення польових або лабораторних досліджень, які проводяться іноді 2 – 3 роки, тому однорічних даних недостатньо для наукових висновків і повного завершення роботи. Здобувачі вищої освіти, які виявили бажання писати наукову роботу, що вимагає тривалих досліджень із будь-якої тематики, мають визначитися з темою та майбутнім керівником ще під час навчання на 2-3 курсах.

Кваліфікаційна робота бакалавра є дослідженням (розробкою) у рамках освітньої програми конкретного проблемного питання або науково-практичного (методичного) завдання з елементами наукового пошуку.

Виконання кваліфікаційної роботи бакалавра має не стільки розв'язувати наукові проблеми (завдання), скільки засвідчити, що її автор здатний належним чином ідентифікувати та аналізувати професійні проблеми, знати загальні методи й способи наукового пошуку. Потрібно надавати перевагу загальнонауковим і спеціальним методам наукового пізнання, правомірність застосування яких всебічно обґрунтовується у кожному конкретному випадку їхнього

використання. Необхідно наводити вагомий і переконливий докази на користь обраної концепції, всебічно аналізувати й обґрунтовано критикувати протилежні їй погляди.

На захисті кваліфікаційної роботи бакалавра оцінюється рівень знань, набутих за період навчання в університеті, та готовність випускників до самостійної роботи в галузі географічної діяльності, в системі державних, законодавчих і виконавчих органів влади, підприємств, організацій та установ всіх форм власності, науково-дослідних інститутів та лабораторій, навчальних закладів. Випускник закладу вищої освіти повинен мати широку ерудицію, фундаментальні наукові знання, володіти методологією наукової творчості, сучасними інформаційними технологіями, методами отримання, опрацювання, зберігання і використання наукової інформації, бути здатним до плідної науково-дослідницької та науково-педагогічної діяльності.

Отже, головною метою написання кваліфікаційної роботи бакалавра є опанування здобувачами вищої освіти інтегрованою здатністю розв'язувати складні завдання та проблеми в певній галузі професійної діяльності або у процесі навчання, що передбачає проведення дослідницько-пошукових дій на основі засвоєних за весь період навчання загальних, професійних, предметних компетентностей відповідно до вимог стандартів вищої освіти.

Кваліфікаційна робота бакалавра має:

- показати рівень спеціальної підготовки здобувача вищої освіти, що має відповідати кваліфікаційним вимогам обраної освітньої програми та здатність і вміння здобувача застосовувати отримані знання з фазових дисциплін для розв'язання практичних завдань на основі використання емпіричних і теоретичних методів дослідження;
- базуватись на застосуванні сучасних методів дослідження;
- містити обґрунтування актуальності теми, її теоретичної й практичної цінності;
- засвідчувати самостійність і системність підходу здобувача під час виконання дослідження з конкретної проблеми;
- засвідчувати обізнаність здобувача з науковою літературою з обраної теми;
- містити критичний аналіз різних поглядів з покликаннями на джерела й обов'язкове формулювання аргументованої авторської позиції щодо порушених у роботі дискусійних питань;

- повністю розкривати тему дослідження, містити обґрунтування висновків і пропозицій, що мають наукову та практичну цінність.

Повнота й реалізація здобувачем вищої освіти завдань кваліфікаційної роботи залежить від науково-теоретичного і методичного рівня його підготовки, практичного досвіду, професійних інтересів, способу мислення, напрямів досліджень, профільної спеціальності та спеціалізації, актуальності, новизни, перспективності в області сфери дослідження.

Тематика кваліфікаційних робіт бакалавра визначається випусковою кафедрою згідно з вимогами освітньо-кваліфікаційної характеристики фахівців із конкретної спеціалізації або з програми підготовки, відповідно до затверджених програм вивчених нормативних і вибіркових дисциплін. Тематика роботи повинна відповідати таким вимогам:

- бути актуальною, мати новизну, виконуватись на рівні сучасних досягнень науки та техніки;
- мати спрямування на розв'язання практичних завдань майбутньої діяльності;
- стимулювати у здобувачів творчий пошук нових пріоритетних наукових рішень;
- вимагати опрацювання спеціальної наукової та методичної літератури;
- передбачати вибір оптимальних рішень на основі застосування математичних методів моделювання з використанням сучасного програмного забезпечення;
- узагальнювати та розвивати науково-дослідну роботу здобувачів.

Кафедра щорічно оголошує загальний перелік тем (додаток А). Здобувачам надається право вільного вибору теми роботи із запропонованого кафедрою переліку або за пропозицією наукового керівника. Здобувачі вищої освіти можуть також пропонувати самостійно обрану тему кваліфікаційної роботи в межах освітньої програми з обґрунтуванням її доцільності й актуальності.

Кафедра призначає наукових керівників кваліфікаційних робіт бакалавра, як правило, з-поміж професорів і доцентів університету. Як виняток, можуть призначатися викладачі без наукового ступеня й ученого звання. Якщо кваліфікаційна робота знаходиться на стику

наукових напрямів, то може мати відповідних консультантів із суміжних кафедр. Науковий керівник надає науково-методичну допомогу здобувачу в його самостійній діяльності над кваліфікаційною роботою.

Керівник роботи:

- надає здобувачу допомогу у виборі й обґрунтуванні теми;
- допомагає скласти план кваліфікаційної роботи;
- надає здобувачу допомогу в розробці індивідуального плану виконання роботи;
- рекомендує здобувачу необхідну монографічну й навчально-методичну літературу, довідникові матеріали, оригінальні статті у спеціальних наукових періодичних виданнях;
- забезпечує індивідуальне консультування здобувача;
- контролює дотримання графіка виконання дослідження;
- створює атмосферу академічної доброчесності при організації наукової роботи зі здобувачем;
- надає здобувачу допомогу у написанні, оформленні роботи;
- рецензує як частини роботи, так і її завершений варіант;
- допомагає в підготовці наукових публікацій за результатами дослідження;
- надає допомогу в підготовці роботи до захисту;
- надає об'єктивний письмовий відгук про кваліфікаційну роботу здобувача (з відповідним висновком щодо можливості її захисту) не пізніше як за два тижні до захисту на засіданні екзаменаційної комісії.

Остаточно визначені теми та наукові керівники робіт затверджуються на засіданні кафедри. Термін виконання кваліфікаційної роботи бакалавра визначається графіком навчального процесу.

Зміст кваліфікаційної роботи визначається її темою і відображається у плані, розробленому за допомогою наукового керівника. План кваліфікаційної роботи має бути детальним і містити: вступну частину; основні розділи (розділи наукових досліджень за тематикою, що відповідає сутності спеціальності, за якою навчається здобувач, або напрямку наукових досліджень відповідної випускової кафедри); висновки; список використаних джерел та (за необхідності) додатки.

Наукову інформацію в роботі потрібно викладати у найповнішому вигляді, обов'язково розкриваючи хід та результати дослідження з

детальним описом методики дослідження. Повнота наукової інформації повинна викладатись у деталізованому фактичному матеріалі з обґрунтуваннями, гіпотезами, теоретичними узагальненнями.

Кваліфікаційна робота має характеризуватися логічністю, доказовістю, аргументованістю і відповідати таким вимогам:

- містити ґрунтовний аналіз проблеми, що досліджується;
- містити самостійні дослідження, обчислення, виконані з допомогою відповідного програмного забезпечення;
- містити обґрунтовані пропозиції щодо розв'язання проблеми, яка досліджувалася;
- мати належне оформлення;
- мати всі потрібні супровідні документи;
- бути виконаною і поданою на кафедру в термін, передбачений графіком навчального процесу.

Обсяг основного тексту кваліфікаційної роботи залежить від теми, а також специфіки галузі знань, освітньої програми та характеру дослідження (теоретичне чи прикладне). Орієнтовний обсяг основної частини кваліфікаційної роботи бакалавра для природничо-математичних спеціальностей становить 30-40 сторінок. До основного тексту не зараховуються сторінки зі списком використаних джерел, переліком умовних позначень і додатками, а також сторінки основного змісту без тексту, на яких розміщені лише таблиці, схеми, рисунки (ці сторінки входять до загального обсягу тексту роботи). Загальний обсяг тексту кваліфікаційної роботи бакалавра не регламентується. Сторінки всіх частин кваліфікаційної роботи підлягають наскрізній нумерації.

Кваліфікаційна робота, що не відповідає вимогам щодо змісту або оформлення, написана без дотримання затвердженого плану, не містить матеріалів конкретного дослідження теми, обґрунтованих пропозицій, а також не має відгуку наукового керівника або зовнішньої рецензії, до захисту не допускається.

Виконання й захист кваліфікаційної роботи дозволяють визначити рівень теоретичної та практичної підготовки здобувача вищої освіти, перевірити його здатність бути дипломованим фахівцем із географії.

2. ЕТАПИ Й ОСОБЛИВОСТІ ПІДГОТОВКИ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ БАКАЛАВРА

Рационально організувати роботу над кваліфікаційним дослідженням, правильно спланувати та розподілити свій час, глибоко й своєчасно розкрити обрану тему допоможе алгоритм написання роботи. Кваліфікаційну роботу доцільно виконувати в такій послідовності: *вибір теми – з'ясування об'єкта і предмета – визначення мети та завдань дослідження – складання попереднього плану роботи – пошук і опрацювання літератури з обраної теми – аналітичний огляд літературних першоджерел та викладення матеріалів і методики дослідження – збір фактичного матеріалу, його обробка й аналіз – викладення та обговорення результатів проведеного дослідження – підготовка публікацій із тематики дослідження – формулювання висновків і оцінка отриманих результатів – оформлення списку використаних першоджерел та додатків*. Потім здійснюється літературне й технічне оформлення роботи, її рецензування, підготовка до захисту і власне захист.

Перший, підготовчий, етап написання кваліфікаційної роботи передбачає виконання таких видів робіт:

- написання здобувачем вищої освіти заяви на ім'я декана факультету (директора інституту) про дозвіл виконувати кваліфікаційну роботу та призначення наукового керівника (додаток Б);
- вибір теми роботи;
- затвердження теми кафедрою та вченою радою факультету/інституту.

Тематика кваліфікаційної роботи з географії має бути орієнтована на дослідження найважливіших і найактуальніших проблем у царині фізичної, суспільної географії, краєзнавства чи геоекології. Кваліфікаційні роботи з географії повинні містити не лише результати узагальнення наявної спеціальної наукової літератури, а й комплексного аналізу конкретної статистичної інформації чи результатів польових досліджень, поданих у вигляді діаграм, графіків, таблиць, картосхем тощо. Використовуючи таку самостійно створену інформаційну базу, в роботі слід розкрити особливості територіальної організації та сутність певних географічних явищ і процесів, визначити напрямки їхнього подальшого розвитку.

Територією дослідження може обиратися будь-який географічний регіон світу, у т. ч. і район проживання здобувача. При цьому необхідно враховувати рівень та глибину знання регіону дослідження, забезпеченість навчальними, архівними, статистичними та картографічними джерелами, особистий науковий інтерес здобувача тощо.

Своєчасний та обґрунтований вибір теми кваліфікаційної роботи значною мірою полегшить увесь процес засвоєння знань і набуття вмінь у процесі навчання. Від цього залежать і успішний захист роботи, й ефективність майбутньої діяльності. Як правило, тема роботи може бути пов'язана з попередньою чи майбутньою сферою діяльності здобувача вищої освіти. Допомагають у виборі теми кваліфікаційної роботи ознайомлення з аналітичними оглядами та статтями у спеціальній періодиці, а також бесіди та консультації з фахівцями-практиками, під час яких можна виявити важливі питання, що мало вивчені в науці. Вибравши тему, здобувач має усвідомити, у чому полягають мета й конкретні завдання дослідження. Для цього треба визначити сутність ідеї, що пропонується, актуальність теми, її теоретичну новизну і практичну цінність. Це значно полегшить оцінку й остаточний вибір теми.

На підставі особистої заяви здобувача на засіданні кафедри ухвалюється тема його кваліфікаційної роботи та призначається науковий керівник.

Теми кваліфікаційних робіт бакалавра затверджуються у вересні-жовтні четвертого року навчання. За необхідності, але не пізніше ніж за два місяці до захисту, тема кваліфікаційної роботи може уточнюватися або змінюватися, про що ухвалюється відповідне рішення кафедри.

Отримавши тему, здобувач вищої освіти має проконсультуватися з науковим керівником щодо змісту роботи, плану і термінів її виконання.

Головним завданням **другого етапу** є складання календарного графіка виконання роботи (додаток В) та робочого плану кваліфікаційної роботи. Попередньо здобувач робить це самостійно, а потім узгоджує його з керівником. Розкладаючи матеріал у тій чи іншій послідовності, можна бачити переваги та недоліки кожного зі структурних варіантів. З'являється можливість побачити кожен з окремих частин роботи та всю повністю; досягти правильної

послідовності у викладенні матеріалу та якомога повніше розкрити сутність проблеми. У процесі написання кваліфікаційної роботи план може уточнюватися та доповнюватися. На цьому ж етапі здобувачу (консультуючись із науковим керівником) слід визначитися із загальною методикою її виконання. Перелік методів дослідження визначається цілями й завданнями кваліфікаційної роботи, необхідністю роботи в бібліотеках і фондах, участю в експедиційних і лабораторних дослідженнях свого навчального закладу або організації, де здобувач проходить практику.

Третій етап передбачає збір і підготовку матеріалів до написання кваліфікаційної роботи. Він включає ознайомлення з літературними, інформаційними, фондovими (архівними) джерелами та початкову обробку цих матеріалів. Вивчення літературних джерел краще починати з робіт загального характеру, а потім переходити до спеціальних.

Ознайомлення з літературними друкованими матеріалами доречно розпочинати з бібліотечних систематизованих (джерела за прізвищами авторів у алфавітному порядку) і предметних (джерела за галузями науки) каталогів. Для ознайомлення з сучасними публікаціями вітчизняних і закордонних авторів, пов'язаними з темами робіт, доцільно скористатися базами даних комп'ютерної мережі Internet. Велику кількість матеріалів також можна віднайти в електронних бібліотеках – документальних автоматизованих інформаційних системах, де документи (статті, монографії, звіти, реферати тощо) зберігаються зазвичай у повнотекстовому вигляді на електронних носіях і можуть надаватися користувачам за їхніми запитами через телекомунікаційні мережі.

Необхідно ґрунтовно ознайомитися з теоретичними основами обраної для дослідження проблеми. На підставі аналізу літературних джерел необхідно узагальнити наявні наукові підходи до розв'язання проблеми й обґрунтувати методичний фундамент досліджень. Вивчаючи літературні джерела, одночасно треба скласти бібліографію (довідковий апарат і список літератури). Кваліфікаційна робота має базуватися на використанні значної кількості джерел літератури.

У тому разі, коли написання роботи передбачає збір первинної інформації (статистичної, архівної, музейної тощо), здобувачу необхідно визначитися з тими установами та організаціями, де таку

інформацію можна отримати. Бажано також визначитися з переліком показників, які потрібно зібрати, скласти запити у відповідні установи тощо.

Четвертий етап передбачає написання кваліфікаційної роботи та апробацію результатів дослідження.

Зібраний під час польових досліджень і аналізу літературних, фондових, картографічних та інших джерел матеріал повинен бути проаналізований, систематизований і узагальнений у вигляді чорнового варіанту роботи. Стиль викладення тексту повинен поєднувати у собі наукову витриманість, доступність викладення та виразність. Основні вимоги до тексту – самостійність у викладенні матеріалу. Написання кваліфікаційної роботи – це не копіювання матеріалу та вставляння його у працю. Відповідний матеріал необхідно сформулювати власними словами та процитувати особливо значущі уривки, щоб мати можливість прокоментувати їх та додати до власної аргументації. Текст має бути викладений послідовно відповідно до плану, який подається на початку кваліфікаційної роботи. Викладені думки та факти повинні бути логічно зв'язані. Кожен розділ має закінчуватись невеликими висновками. Наприкінці роботи подається узагальнення одержаних результатів дослідження та формулювання висновків.

Для розв'язування дослідницьких й оптимізаційних задач необхідно використовувати математичне та комп'ютерне моделювання, прикладні комп'ютерні програми.

Важливою частиною кваліфікаційної роботи є картографічні матеріали. Карти є способом фіксації й систематизації фактичного матеріалу, основою математичного моделювання, засобом встановлення географічних закономірностей, обґрунтування теоретичних висновків, розробки практичних рекомендацій. Зміст та обсяг картографічної (ілюстративної) частини кваліфікаційної роботи повинні бути достатніми для повного розкриття сутності роботи.

Високі вимоги висуваються не лише до змісту й результатів кваліфікаційної роботи, а й до її літературного та зовнішнього оформлення. Кваліфікаційна робота з географії виконується державною мовою. Текст має бути старанно вивірений автором після комп'ютерного набору перед його друком. Відповідальність за правдивість використаних у роботі числових, фактичних даних, цитат тощо несе автор. Кваліфікаційна робота бакалавра має

демонструвати рівень фахової підготовленості випускника до професійної чи наукової діяльності.

Важливою частиною цього етапу є апробація результатів проведеного наукового дослідження на конференціях, публікація статей, тез доповідей тощо. Наявність публікацій є обов'язковою умовою допуску до захисту кваліфікаційної роботи бакалавра.

Кваліфікаційна робота має виконуватися здобувачем у повній відповідності до затверджених календарного плану. На завершальному етапі передбачається уточнення здобувачем вступу та формування висновків до кваліфікаційної роботи, оформлення списку літератури та додатків, редагування тексту. Оперативне й уважне виконання рекомендацій керівника сприяє своєчасному поданню кваліфікаційної роботи та є запорукою її успішного захисту.

Відповідно до календарного плану студент має подавати роботу частинами на перегляд науковому керівникові, а у встановлений графіком термін – виконану в чорновому варіанті кваліфікаційну роботу. Робота має бути ретельно вчитана, не мати граматичних і стилістичних помилок. Особливої уваги при перевірці потребують цитати, таблиці, графічні матеріали, бібліографічні посилання. З урахуванням зроблених науковим керівником зауважень автор вносить до неї необхідні зміни та доповнення. Після погодження з керівником чернетки роботи можна оформляти остаточний варіант кваліфікаційної роботи.

Здобувач має дотримуватися вимог чинних нормативних документів щодо академічної доброчесності, персонально відповідати за наявність академічного плагіату у кваліфікаційній роботі. Відповідно до Положення Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя «Про академічну доброчесність», кожна кваліфікаційна робота має пройти перевірку на наявність/відсутність плагіату (через антиплагіатну Інтернет-систему для пошуку запозичень у кваліфікаційних роботах з інших джерел). Допускаються до захисту винятково кваліфікаційні роботи, що успішно пройшли перевірку та в яких зазначено: «Робота виконана самостійно та не містить плагіату». Для цього на кафедрі подається електронний варіант кваліфікаційної роботи, який повинен бути повністю ідентичним роботі в друкованому вигляді. Робота рекомендується до захисту, якщо:

- не містить запозичень більш як 40 % першого коефіцієнта;
- не містить запозичень більш як 15 % другого коефіцієнта;
- третій коефіцієнт не свідчить про плагіат;
- всі цитати правильно позначені.

Після завершеного оформлення кваліфікаційна робота бакалавра брошурується та передається науковому керівникові для підготовки відгуку.

П'ятий етап полягає у підготовці здобувача до захисту роботи.

У разі позитивного відгуку наукового керівника робота передається на кафедру та на рецензування.

Рецензенти кваліфікаційних робіт бакалавра зазвичай призначаються із науково-педагогічних працівників університету, які мають наукові ступені, вчені звання. До рецензування можуть залучатися і науково-педагогічні працівники інших закладів вищої освіти із науковими ступенями та вченими званнями, а також висококваліфіковані фахівці галузі, що відповідає темі кваліфікаційної роботи, до прикладу, учитель-методист, державний чиновник високого рангу. Для кваліфікаційної роботи бакалавра необхідна одна рецензія.

Здобувач має право ознайомитись із рецензією на свою кваліфікаційну роботу до її захисту, щоб підготувати відповіді на зауваження керівника та рецензента. Негативна рецензія не є підставою для відхилення роботи від її захисту.

Не пізніше як за два тижні до захисту, відповідно до затвердженого графіка засідань екзаменаційної комісії, кафедра на підставі відгуку наукового керівника та рецензії надає рекомендацію щодо захисту кваліфікаційної роботи здобувача вищої освіти.

Не пізніше як за п'ять днів до захисту кваліфікаційна робота разом із рецензією, відгуком наукового керівника передається в деканат для екзаменаційної комісії. Екзаменаційній комісії можуть надаватися також інші матеріали, що характеризують наукову та практичну значущість роботи (опубліковані статті, тези наукових доповідей за темою дослідження; акти впровадження результатів дослідження). Наявність таких матеріалів підвищує цінність кваліфікаційної роботи та враховується при її оцінюванні.

На цьому етапі здобувач власне проводить підготовка до захисту (написання доповіді, створення медіапрезентації роботи).

Шостий, завершальний, етап включає публічний захист кваліфікаційної роботи перед екзаменаційною комісією, сформованою наказом ректора університету. До захисту кваліфікаційної роботи допускаються здобувачі вищої освіти, які повністю виконали всі вимоги навчального плану.

Екзаменаційна комісія заслуховує виступ автора кваліфікаційної роботи, ознайомлюється з рецензією на неї та відгуком наукового керівника.

На виступ під час захисту кваліфікаційної роботи бакалавра відводиться орієнтовно 10-12 хв. Упродовж цього часу здобувач має чітко викласти основні положення роботи, отримані результати та методику її виконання. Доповідь має бути короткою, конкретною, з використанням демонстраційного матеріалу – карт, таблиць, графіків, діаграм, схем чи відповідних слайдів. Головне призначення демонстраційного матеріалу – детально й наочно проілюструвати головні положення роботи. Для цього здобувачу необхідно вчасно посилатися на відповідний матеріал, акцентувати на нього увагу членів комісії. У випадку використання мультимедійної презентації потрібно переконатися в наявності проєктора, екрана і пам'ятати про специфіку підготовки та застосування цього методу презентації.

Після доповіді здобувачу ставлять запитання, на які він має відповісти чітко та лаконічно. Також здобувач зобов'язаний аргументовано й тактовно дати відповіді на зауваження наукового керівника та рецензентів.

Автор кваліфікаційної роботи має продемонструвати рівень наукової підготовки й показати свою здатність використовувати набуті знання для розв'язання конкретних проблем у царині географічної науки. Зміст досліджень має характеризуватися самостійністю, умінням застосовувати методи моделювання, математичної статистики, комп'ютерні програми та графіки.

3. СТРУКТУРА КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ

3.1. Титульний аркуш

Титульна сторінка кваліфікаційної роботи бакалавра повинна містити повну назву закладу вищої освіти, факультету/інституту та кафедри; тему кваліфікаційної роботи; назву освітньої програми та освітнього рівня; прізвище, ім'я та ім'я по батькові виконавця; прізвище, ім'я та ім'я по батькові наукового керівника й рецензента, їхні наукові ступені та вчені звання; рік виконання роботи, резолюцію щодо допуску до захисту. Виправлення на титульній сторінці не дозволяються. Зразок оформлення титульної сторінки подано в додатку Д.

3.2. Анотація

Анотація кваліфікаційної роботи має вмещувати відомості про виконавця роботи (прізвище, ім'я та ім'я по батькові); назву роботи; спеціальність, за якою підготовлено роботу; установу, де відбудеться захист; місто, рік захисту роботи; структуру, загальний обсяг роботи, об'єкт дослідження; основні результати дослідження, перелік 8-12 ключових слів. Ключові слова (словосполучення) записуються у називному відмінку і відокремлюються комою. Анотація подається двома мовами (українською та англійською) на одній сторінці формату А4. Зразок оформлення анотації подано в додатку Е.

3.3. Зміст

Зміст кваліфікаційної роботи відображає структурні частини: вступ, розділи, підрозділи (пункти й підпункти), висновки, список використаних джерел, додатки. Обов'язково зазначаються сторінки їхнього розміщення. Зразок оформлення змісту поданою в додатку Ж.

3.4. Перелік умовних позначень і скорочень

Перелік умовних позначень і скорочень подається за необхідності у вигляді окремого списку, який розміщується після змісту. Водночас при першій появі цих елементів у тексті кваліфікаційної роботи наводиться їх розшифровка.

3.5. Вступ

Вступ – дуже важлива частина кваліфікаційної роботи, яка містить усі необхідні характеристики наукового дослідження. У вступі в стислому вигляді викладена практично вся кваліфікаційна робота. У вступі обґрунтовується актуальність теми дослідження; розкривається сутність і стан розроблення наукової проблеми; визначається об'єкт та предмет дослідження; формулюється мета, завдання та методологія дослідження; визначаються методи та етапи дослідження; характеризуються джерела отриманої інформації; обґрунтовується практичне значення отриманих результатів, наводяться дані про їхню апробацію. Вступ кваліфікаційної роботи має становити 4-6 сторінок.

Починається вступ з обґрунтування актуальності теми дослідження. У межах однієї сторінки викладається сутність проблеми, теоретичне і практичне значення результатів проведеного дослідження.

Об'єкт дослідження – це явище, подія, процес, певні суспільні відносини та зв'язки тощо й обрані автором для вивчення. Об'єктом дослідження у географічних роботах можуть бути компоненти геосфери (атмосфера, гідросфера, природні зони тощо), процеси та явища, що відбуваються у ній, окремі континенти, види та сектори економічної діяльності, системи розселення, економіка окремих країн і регіонів тощо. Предмет дослідження – кут зору чи аспект, під яким розглядається об'єкт. Предметом дослідження у більшості географічних робіт є просторовий аспект поширення географічних явищ, процесів, об'єктів економіки, населення тощо.

Для аналізу стану розроблення проблематики кваліфікаційного дослідження у вступі проводиться оцінка нормативно-законодавчої бази та напрацювань науковців із даної тематики. Важливо відзначити праці тих науковців, які посідають провідні позиції у вивченні проблематики кваліфікаційної роботи і на які спирається автор. При проведенні аналізу наукових досліджень важливо виділити ті аспекти (окремі напрями) проблематики, які зараз вивчені недостатньо чи поверхово. Вивченню саме цих аспектів і має бути приділена головна увага при проведенні кваліфікаційного дослідження.

Мета дослідження має бути чіткою, зрозумілою, стисло відображати той результат, якого прагне досягти автор. Мета

пов'язана з об'єктом і предметом дослідження, а також із його кінцевим результатом і шляхами його досягнення.

Для досягнення поставленої мети здобувач має сформулювати завдання дослідження. У роботі може бути 5-7 завдань, які мають починатися словами «проаналізувати», «узагальнити», «описати», «встановити», «удосконалити», «розвинути», «обґрунтувати», «розробити» тощо. Завдання відображають послідовність та етапи досягнення мети дослідження і формулюються відповідно до плану кваліфікаційної роботи.

За необхідності у вступі обґрунтовується гіпотеза дослідження. Гіпотеза – це наукове припущення, яке формулюється перед початком дослідження. У кваліфікаційній роботі може бути сформульовано кілька робочих положень гіпотези, які після завершення дослідження або підтверджуються, або спростовуються. Обґрунтування гіпотези дослідження не зводиться лише до формулювання окремих положень, а передбачає її короткий теоретичний опис.

Об'єкт, предмет, мета і гіпотеза дослідження повинні бути логічно взаємоузгодженими й взаємопов'язаними між собою та темою кваліфікаційної роботи.

Обов'язковим елементом вступу є перелік методів, які використовувалися в дослідженні. Це своєрідний інструмент, за допомогою якого досягається визначена мета роботи. У вступі подається перелік методів дослідження із зазначенням конкретних завдань, які були розв'язані завдяки їхньому використанню. Також слід вказати назви комп'ютерних програм / програмного забезпечення, які застосовувалися для обробки й аналізу інформації.

У вступі здобувач обов'язково має зазначити наукову новизну одержаних результатів; подати коротку анотацію нових наукових положень (рішень), запропонованих особисто; описати ступінь новизни – уперше розроблений, запропонований, синтезований, удосконалений (модифікований), одержав подальший розвиток тощо.

У вступі вказується теоретичне та практичне значення отриманих результатів та їхня апробація (зазначається, на яких конференціях, семінарах доповідалися результати дослідження); публікації (зазначається кількість і назви публікацій у наукових

журналах, збірниках наукових праць, матеріалах і тезах конференцій тощо). Наявність публікацій є обов'язковою умовою допуску до захисту кваліфікаційної роботи. Якщо ідеї (розробки) належать групі авторів, то студент обов'язково має визначити особистий внесок.

Приклад вступу наведений в додатку 3.

3.6. Основна частина

Основний зміст кваліфікаційної роботи викладається у розділах. Зміст розділів основної частини повинен відповідати темі роботи та повністю її розкривати. Основна частина кваліфікаційної роботи містить, зазвичай, три (чотири) розділи – теоретичний, аналітичний, конструктивно-прикладний.

Перший розділ обов'язково присвячений теоретико-методичним аспектам теми дослідження. У ньому необхідно розкрити наукові засади проблематики дослідження, схарактеризувати чинні теорії та концепції, зробити короткий огляд уже наявних наукових досліджень із даної теми, розкрити поняттєво-термінологічний апарат. У першому розділі обов'язково має бути окремий пункт (параграф), де викладена методика дослідження. Кваліфікаційна робота повинна відображати погляди її автора, а тому при аналізі науково-методичних публікацій здобувач має викласти власне бачення тих чи інших питань. Зазвичай перший розділ включає два або три пункти.

У другому (аналітичному) розділі можуть розкриватися різні аспекти об'єкта та предмета дослідження кваліфікаційної роботи. Структура розділу визначається конкретною тематикою роботи й всі її підрозділи мають бути взаємопов'язаними й підпорядкованими загальній меті дослідження. У географічних роботах це може бути безпосередня фізико- чи економіко-географічна характеристика території (регіону) дослідження, техніко-економічні особливості розвитку підрозділу промисловості, окремі аспекти вивчення населення, компонентів природи, складників екологічної ситуації тощо. Досить часто у другому розділі подається характеристика основних чинників, що впливають на розвиток тих чи інших процесів і явищ. Аналітичний розділ повинен містити фактичні матеріали (таблиці, карти, схеми тощо).

Конструктивно-прикладна частина (третій розділ) кваліфікаційної роботи є логічним продовженням теоретичної та

аналітичної. Тут містяться власні дослідження, демонструються статистичні обчислення, картографічні матеріали, аналізуються й оцінюються певні явища та процеси, виявляються особливості їхнього поширення тощо. Окремим пунктом у третьому розділі мають бути викладені конкретні пропозиції автора роботи щодо розв'язання проблеми, яка досліджувалася.

Матеріал у розділах має викладатися логічно, лаконічно, аргументовано та відповідати вимогам, які висуваються до кваліфікаційних робіт. Назви розділів не повинні збігатися з назвою всієї роботи. Кожний розділ необхідно завершувати висновками.

3.7. Висновки

Загальні висновки є логічним завершенням кваліфікаційної роботи і мають корелювати із завданням дослідження. У висновках формулюються головні теоретичні та практичні узагальнення, розкриваються найважливіші результати роботи, які отримані особисто автором дослідження. Загальні висновки формулюються окремими пунктами й можуть інтегрувати положення, зроблені до кожного розділу, містити конкретні рекомендації та пропозиції щодо розв'язання визначених у роботі проблем. Варто пам'ятати, що у висновках не подаються кількісні підрахунки, цитати та погляди різних науковців, а наводяться власні судження й пропозиції.

Узагальнення й висновки надалі складають основу доповіді здобувача під час захисту кваліфікаційної роботи перед екзаменаційною комісією. Обсяг загальних висновків становить 2-4 сторінки.

3.8. Список використаних джерел

Після загальних висновків розміщуються список використаних джерел і додатки. До списку джерел включають лише ті з них, які безпосередньо використовувалися автором під час написання роботи. Кількість використаних джерел не обмежується, проте вона не може бути меншою за 20 одиниць.

3.9. Додатки

У додатках розміщують матеріал, який є необхідним для розкриття теми, але його включення до основної частини роботи може змінити впорядковане й логічне уявлення про дослідження. У додатки вміщують також надто великі за обсягом чи специфічні за способами відтворення матеріали. Отже, у додатках можуть розміщуватися допоміжні таблиці та картосхеми, проміжні математичні докази та формули, запозичені методики, опис комп'ютерних програм. Якщо обсяг додатків надто великий, вони можуть бути оформлені у вигляді окремої теки з назвою «Додатки до кваліфікаційної роботи».

4. ВИМОГИ ДО ОФОРМЛЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ

4.1. Загальні вимоги

Оформлення кваліфікаційної роботи є важливим етапом, від якого також залежить її оцінка.

Кваліфікаційна робота друкується з одного боку сторінки аркуша формату А 4. Поля на сторінці: верхнє і нижнє – по 2 см, лівє – 3 см, правє – 1,0 см. Текст набирається в редакторі Word for Windows, шрифт Times New Roman, розмір – 14 кегль, інтервал між рядками – 1,5. Текст роботи не заведено перевантажувати маркерами, курсивом, іншими шрифтами. На одній сторінці суцільного тексту має бути 28-29 друківаних рядків, а в рядку – 58-60 знаків із проміжками між словами включно.

Текст основної частини роботи поділяють на розділи, пункти (параграфи) та підпункти. Заголовки структурних частин кваліфікаційної роботи «ЗМІСТ», «ВСТУП», «РОЗДІЛ», «ВИСНОВКИ», «СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ», «ДОДАТКИ» друкують великими літерами симетрично до тексту. Заголовки підрозділів (параграфів) друкують маленькими літерами (крім першої великої) з абзацного відступу. Крапку в кінці заголовка не ставлять. Якщо заголовок складається з двох або більше речень, їх розділяють крапкою. Відстань між заголовком і текстом повинна становити два рядки (дорівнювати 2-3 інтервалам). Тексти розділів потрібно починати з нового аркуша, а пунктів (підпунктів) – без розриву сторінок, відокремлюючи їх тільки заголовками.

Приклад:

1. НАУКОВІ ОСНОВИ УРБАНІСТИКИ

(відстань 2-3 інтервали)

1.1. «Урбанізація» як наукова категорія та об'єкт вивчення географії населення

(текст підрозділу)

(відстань 2-3 інтервали)

1.2. Етапи та стадії розвитку урбанізації

При написанні тексту кваліфікаційної роботи необхідно дотримуватися прийнятої термінології, умовних скорочень і символів. Якщо у тексті вказуються прізвища учених, то ініціали ставлять перед прізвищем (*приклад*: П. Г. Шищенко).

Ілюстрації (таблиці, картосхеми, профілі, світлини тощо), можна розмішувати у роботі безпосередньо після абзацу, де вони згадані вперше, або на наступній сторінці, і вони мають бути розміщені на таких же за розмірами аркушах. Якщо потрібен аркуш більшого формату, то його можна підігнути до відповідних розмірів. Усі ілюстративні матеріали повинні мати посилання на використані джерела. Якщо вони виконані автором самостійно, то потрібно це вказати у дужках: (за даними автора). На картосхемах, профілях завжди потрібно вказувати масштаб.

4.2. Нумерація

Нумерація сторінок, розділів, пунктів, ілюстрацій, таблиць і формул виконуються арабськими цифрами без знаку «№». Нумерація сторінок кваліфікаційної роботи є наскрізною: розпочинається з титульного листа і закінчується списком використаних джерел. Титульний аркуш включають до загальної нумерації сторінок кваліфікаційної роботи, але на титульному аркуші номер сторінки не ставлять. Нумерація сторінок розпочинається зі вступу, де ставиться цифра 3. Номер проставляють у верхньому правому куті аркуша без крапки в кінці.

Такі структурні частини кваліфікаційної роботи, як зміст, вступ, висновки, список використаних джерел, додатки не мають порядкового номера. Аркуші, на яких розміщені згадані структурні частини кваліфікаційної роботи, нумерують звичайним чином. Не нумеруються лише їхні заголовки, тобто не можна друкувати «1. ВСТУП» або «РОЗДІЛ 6. ВИСНОВКИ». Розділи роботи нумеруються. Пункти (підпункти) нумеруються в межах кожного розділу (пункту). Номер пункту (підпункту) складається з порядкових номерів розділу (пункту) та порядкового номера пункту (підпункту). Вони відокремлюються між собою крапкою. Наприкінці номера повинна стояти крапка. *Приклад*: «2.3.» – третій пункт другого розділу, «2.3.1.» – перший підпункт третього пункту другого розділу. Потім у тому ж рядку йде заголовок пункту (підпункту).

Ілюстрації та таблиці, які розміщені на окремих сторінках, включаються до загальної нумерації сторінок кваліфікаційної роботи. Усі ілюстрації нумеруються в межах розділу, де вони розміщені, за винятком ілюстрацій, які подані у додатках. Номер ілюстрації формується з номера розділу і порядкового номера ілюстрації в ньому, між номерами ставиться крапка. **Приклад:** «Рис. 5.2.» – другий рисунок п'ятого розділу.

Таблиці та формули також нумеруються в межах відповідних розділів. Номер таблиці складається з номера розділу, де вона розміщена, та її порядкового номера. **Приклад:** «Таблиця 2.4.» – четверта таблиця другого розділу. Номер формули утворюється аналогічним чином.

4.3. Ілюстрації

При написанні кваліфікаційної роботи з географії велика увага повинна приділятися оформленню ілюстративного матеріалу. Усі ілюстрації (світлини, схеми, графіки, блок-діаграми, карти, малюнки тощо) називають у кваліфікаційній роботі рисунками. Рисунок у роботі слугує елементом, який за значенням відповідає тексту, а за наочністю й дохідливістю переважає його. Рисунок повинен доповнювати текст, нести нову інформацію, розкривати взаємозв'язки й залежності явищ.

Кожен рисунок має порядковий номер і підпис. Підпис під ілюстрацією наводиться знизу і повинен вміщувати найменування графічного сюжету, що позначається скороченим словом «Рис.»; порядковий номер ілюстрації; тематичний заголовок ілюстрації, що містить текст зі стислою характеристикою зображеного. Після підпису рисунка зазначають автора (якщо рисунок не належить виконавцеві роботи) або джерело інформації, з якого його запозичено.

При складанні карт необхідно відображати об'єкти картографування відповідно до вимог і норм картографічної науки та обов'язково зазначати джерела, на основі яких складено карту. Тематичний зміст карти повинен бути просторово чітко ув'язаний з географічною основою. Важливу роль при складанні та оформленні карти відіграє компоновання. Розмір шрифту повинен корелювати з розміром карти. Умовні позначення розташовують справа під картою або компонують під південною рамкою карти.

Масштаб зазначають під заголовком карти або під її нижньою рамкою. Важливе значення має вибір способів картографічного зображення явищ – ареалів, значків, знаків руху, ізоліній, якісного і кількісного фону, локалізованих діаграм, картограм, картодіаграм, точкового. Усі об'єкти, розташовані на карті, відображають в умовних позначеннях. Легенда повинна бути лаконічною і чіткою. Карти бажано створювати з допомогою програмного забезпечення, до прикладу ArcGIS, QGIS та SURFER.

Значної уваги необхідно приділити складанню *графіків*, до оформлення яких висувають певні вимоги:

- осі координат графіків з числовими значеннями величин оформляють як перпендикулярну масштабну рамку; у випадку зображення якісних характеристик осі координат закінчують стрілками;
- написи по осі абсцис та ординат мають бути стислими й містити буквені позначення, які не повинні виходити за межі рамок;
- при зашифруванні шкали цифри необхідно писати через 2 або 5 значень.

У графіках і діаграмах обов'язково зазначають одиниці виміру.

Приклад:

Рис. 2.1. Структура об'єктів природно-заповідного фонду Чернігівської області станом на 01.01.2024 р. (% до загальної площі ПЗФ)

4.4. Таблиці

Статистичний матеріал, зазвичай, оформляється у вигляді таблиць. У правому верхньому куті над відповідним заголовком таблиці розміщують напис «Таблиця» із зазначенням її номера. Назву і слово «Таблиця» починають з великої літери. Назву не підкреслюють. Слово «Таблиця» та її номер набирають курсивом. Заголовки граф таблиці повинні починатися з великих літер, підзаголовки – з маленьких, якщо вони складають одне речення із заголовком, із великих, якщо вони є самостійними. Графу з порядковими номерами рядків до таблиці включати не потрібно.

Таблицю з великою кількістю рядків можна переносити на інший аркуш. При перенесенні таблиці на іншу сторінку назву вміщують тільки над першою її частиною, однак рядок таблиці з назвою показників має дублюватися на кожній зі сторінок.

Приклад:

Таблиця 2.1

Заклади загальної середньої освіти Чернігівської області

Показники	2000	2005	2010	2015	2020	2023
Кількість закладів, од.	843	778	674	590	472	393
Кількість учнів, тис. осіб	166,5	128,8	97,6	91,8	97,2	90,6

Складено автором за джерелом [3]

Приклад:

Таблиця 2.2

Виробництво соняшнику в підприємствах у розрізі районів Чернігівської області у 2021 році [1]

Райони	Площа зібрана, га	Обсяг виробництва (валовий збір), ц	Урожайність, ц з 1 га зібраної площі
Корюківський	29852	742789	24,9
Ніжинський	70521	2335949	33,1
Н.-Сіверський	24385	579292	23,8
Прилуцький	40206	1313871	32,7
Чернігівський	77362	2091858	27,0
Разом	242326	7063759	29,1

Якщо текст, який повторюється у графі таблиці, складається з одного слова, його можна замінити лапками; якщо з двох або більше слів, то при першому повторенні його замінюють словами «Те ж», а далі лапками. Ставити лапки замість цифр, знаків, математичних і хімічних символів, які повторюються, не слід. Якщо дані в якому-небудь рядку таблиці відсутні, то в ньому ставлять прочерк.

Таблицю розташовану на альбомному аркуші, розміщують так, щоб її можна було читати з поворотом аркуша за годинниковою стрілкою.

Таблиці повинні бути наочними, зрозумілими без звертання до тексту. Якщо ж цього досягти неможливо, то пояснення дають у тексті, що йде безпосередньо перед або за таблицею.

Усі цифри в таблиці необхідно наводити з однаковою точністю. Якщо всі цифри у таблиці наводять в однакових одиницях виміру, то розмірність зазначають одразу ж після назви. Таблицю розташовують після першого згадування про неї у тексті. Між таблицею та текстом, що йде під нею, залишають один вільний рядок. При посиланні на таблицю в тексті достатньо зазначити в дужках скорочене слово таблиця з її порядковим номером, **наприклад:** (табл. 2.1).

4.5. Формули

Усі формули наводяться відразу після тексту, де про них йдеться, посередині нового рядка. Формули необхідно відокремлювати від тексту вільними рядками. Пояснення значень символів і числових коефіцієнтів треба подавати безпосередньо під формулою в тій послідовності, в якій вони дані у формулі. Значення кожного символу і числового коефіцієнта треба подавати з нового рядка. Перший рядок пояснення починається зі слова «де» без двокрапки. Якщо рівняння не вміщується в один рядок, його слід перенести після знаку рівності (=) або після знаків плюс (+), мінус (-), множення (x) і ділення (:). Нумерація наводиться з правого боку в дужках. Формули мають подаватися в редакторі формул.

Приклад:

$$I = \frac{\left(\frac{S_{\text{нс}}}{S_{\text{ПЗФ}}} + \frac{N_{\text{нс}}}{N_{\text{ПЗФ}}} \right)}{2}, \quad (3.1)$$

де $S_{\text{нс}}$ – площа нестійких природно-заповідних об'єктів;

$N_{\text{нс}}$ – кількість нестійких природно-заповідних об'єктів;

$S_{\text{ПЗФ}}$ – площа природно-заповідних об'єктів;

$N_{\text{ПЗФ}}$ – кількість природно-заповідних об'єктів.

4.6. Правила цитування та посилання на використані джерела

При написанні кваліфікаційної роботи здобувачу необхідно робити посилання на джерела, матеріали чи окремі результати з яких наведено в роботі, або на ідеях і висновках яких розроблено проблеми та питання, вивченню яких присвячено роботу. Такі посилання дають змогу відшукати документи та перевірити правдивість відомостей про цитування документа, дають необхідну інформацію щодо нього, допомагають з'ясувати його зміст.

Посилання на частини кваліфікаційної роботи (розділи, пункти, ілюстрації, таблиці, додатки тощо) виконують із зазначенням їхнього порядкового номера. При цьому можна користуватися скороченнями: замість слова «розділ» – «р.», слів «пункт і підпункт» – «п.», слова «рисунок» – «рис.», слова «таблиця» – «табл.». Слово «додаток» не скорочують.

Приклад: «... у розділі 1 ...» або «... у р. 1 ...»; «... відповідно до підпункту 2.3.1 ...» або «... відповідно до п. 2.3.1 ...»; «... на рисунку 1.2 ...» або «... на рис. 1.2 ...», або «... (див. рис. 1.2)»; «... у таблиці 3.2 ...» або «... (див. табл. 3.2)»; «... за формулою (3.1) ...»; «... у додатку А ...».

Посилання у тексті кваліфікаційної роботи на використані джерела виконують зазначенням порядкового номера (номерів) за переліком посилань (див. перелік посилань), виділеним двома квадратними дужками.

Приклад: «у працях [1–5] ...», «... за статтею [45] ...», «... у дослідженнях Ю. Я. Петренка [2, 4, 15] ...».

У разі, коли використовуються матеріали з монографій, брошур та інших джерел із великим обсягом, у посиланні слід точно вказати номери сторінок, таблиць, формул із джерела, на яке зроблене посилання.

Приклад: «... Такі підходи детально розглянуті у монографії Ю. Я. Петренка [23, с. 10–25] ...», або «... це доведено у публікаціях наукового керівника кваліфікаційної роботи [8, с. 225–228]».

При наведенні цитат обов'язково потрібно посилатися на джерело. При прямому цитуванні текст цитати повинен зберігати граматичну форму та особливості авторського написання. Цей текст починається і закінчується лапками. При цьому допускається пропуск слів, речень за допомогою друкування трьох крапок у місці пропуску.

Приклад: «Капілярна вода – це вода, яка доповнює частково чи повністю капілярні породи... Капілярна вода переміщується завдяки силам поверхневого натягу..., а також завдяки силам тяжіння» [7, с. 305].

При непрямому цитуванні (переказі, викладенні думок інших авторів своїми словами) слід бути точним у викладенні думок автора і давати відповідні посилання на джерело.

4.7. Оформлення списку використаних джерел

Список використаних джерел слід розміщувати одним із таких способів: в алфавітному порядку прізвищ перших авторів або заголовків, у порядку появи посилань у тексті, у хронологічному порядку. Найчастіше використовують алфавітний порядок запису джерел. Записи розташовують в алфавітному порядку за прізвищами авторів або за першими словами назв джерел. Авторів, які мають однакові прізвища, записують в алфавітному порядку їхніх ініціалів. Праці одного автора записують за алфавітом перших літер назв його праць. У списку спочатку розміщують літературу, видану кирилицею, потім видану латинською, далі – мовами з особливою графікою.

Нумерують джерела арабськими цифрами й кожне джерело починають з нового рядка (без пропуску вільних рядків). Посилання на використані в роботі джерела оформлюються згідно з чинним Національним стандартом України ДСТУ 8302:2015 «Інформація та документація. Бібліографічне посилання. Загальні положення та правила складання».

Приклади оформлення бібліографічного опису наведено у додатку И.

4.8. Додатки

Додатки наводяться тільки в разі необхідності. У додатках розміщують громіздкі таблиці, які органічно не вписуються в текст, а також схеми, картосхеми, ілюстрації допоміжного характеру тощо. У тексті мають бути відповідні пояснення та посилання на наявність таких матеріалів у додатках. Додатки розміщують після переліку використаних джерел та окремої сторінки із заголовком «ДОДАТКИ». Кожен додаток починається з нової сторінки. Додатки групуються у порядку появи посилань на них у тексті роботи.

У правому верхньому куті кожного додатка малими літерами з першої великої пишуть слово «Додаток» і через пропуск – велику літеру, що позначає додаток, без крапки в кінці. На наступному рядку малими літерами з першої великої розміщують заголовок додатка теж без крапки у кінці. Додатки позначаються послідовно великими літерами української абетки, за винятком літер «Г», «Є», «І», «Ї», «Й», «О», «Ч», «Б».

Приклад:

Додаток А

Гідрохімічний стан поверхневих річкових вод Чернігівської області у розрізі річкових басейнів

Текст кожного додатка, за необхідності, може бути поділений на розділи і підрозділи, які нумеруються у межах кожного додатка. Перед кожним номером ставлять позначення додатка (літеру) і крапку, *наприклад*, А.2. – другий розділ додатка А, «рис. Д.2» – другий рисунок додатка Д; «формула (А.1)» – перша формула додатка А.

5. ЗАХИСТ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ

5.1. Підготовка до захисту

Після остаточного оформлення роботи починається підготовка до публічного захисту, яка включає:

- збір необхідних документів, у тому числі відгуку наукового керівника та рецензії;
- підготовку доповіді;
- підготовку презентації наукового дослідження;
- попередній захист роботи на кафедрі.

Тривалість підготовчого періоду триває не менше календарного місяця до початку роботи екзаменаційної комісії. Остаточна оформлена та перевірена кваліфікаційна робота у переплетеному вигляді подається науковому керівнику та рецензенту для підготовки відгуку та рецензії.

Відгук наукового керівника кваліфікаційної роботи друкується у двох примірниках у довільній формі. У ньому зазначається:

- актуальність теми;
- ступінь наукового і практичного значення дослідження;
- новизна поставлених питань та оригінальність їхнього вирішення;
- ступінь самостійності у виконанні кваліфікаційної роботи;
- вміння працювати з літературою;
- ступінь опанування методів дослідження;
- повнота та якість розробки теми;
- логічність, послідовність, аргументованість викладення матеріалу;
- якість оформлення ілюстративного матеріалу;
- літературна грамотність викладення матеріалу;
- дотримання автором графіка написання кваліфікаційної роботи;
- важливість запропонованих здобувачем рекомендацій для їхнього впровадження в практичну роботу;
- рівень підготовки здобувача до виконання професійних обов'язків;
- висновок про те, якою мірою робота відповідає вимогам, що висуваються до кваліфікаційних робіт, і на яку оцінку за

чотирибальною шкалою заслуговує: «відмінно», «добре», «задовільно», «незадовільно».

Рецензія також складається в довільній формі, може висвітлювати ті ж питання, що й відгук керівника, однак повинна мати три чітко окреслені частини:

- описову;
- аналітичну;
- прикінцеву (висновки).

У рецензії особлива увага приділяється оцінці структури кваліфікаційної роботи, ступеню її відповідності поставленим завданням і меті наукового дослідження. Вказується загальний обсяг роботи, наявність ілюстративних матеріалів, кількість позицій у списку використаних джерел та інше з позиції відповідності вимогам державних стандартів.

В аналітичній частині оцінюється характер кваліфікаційної роботи як наукового дослідження (піонерний, дискусійний, узагальнювальний тощо), аналізується ступінь логічності та доступності викладення наукового матеріалу, наскільки коректно використовуються терміни й поняття, якою є культура цитування та оформлення посилань. Крім того, рецензент детально аналізує ілюстрації, що містяться в роботі, рівень їхнього виконання, обсяг, доцільність тощо. В аналітичній частині можлива також полеміка рецензента з автором роботи з приводу використання певних теоретичних положень, методів дослідження, фактографічного матеріалу (особливо, якщо він застарілий чи сумнівний). Особливо прискіпливо рецензент повинен оцінювати запропоновані автором висновки, їхню логічність, обґрунтованість, надійність.

У прикінцевій частині рецензент висловлюється з приводу того, чи досягнута мета дослідження. Загальний висновок рецензента має бути невеликим за обсягом і конкретним: чи можна прийняти роботу до захисту, які недоліки необхідно усунути, щоб дослідження можна було вважати завершеним тощо. Наприкінці наводяться пропозиції щодо подальшого використання окремих досягнень автора або поради щодо продовження й розвитку теми дослідження. Рецензент, як і науковий керівник, оцінює кваліфікаційну роботу за чотирибальною системою.

Рецензія не повинна дублювати відгук керівника, тому що відгук керівника – це переважно характеристика професійних якостей здобувача і його праці в процесі підготовки кваліфікаційної роботи, а рецензія – це характеристика якості безпосередньо випускної кваліфікаційної роботи.

Доповідь необхідно підготувати заздалегідь у формі виступу. Для виступу перед екзаменаційною комісією здобувачу надається близько 10-12 хвилин, що відповідає озвученню приблизно трьох-чотирьох сторінок тексту. Підготовка тексту доповіді дозволяє чітко, стисло і логічно сформулювати основні положення проведеного дослідження, які виносяться на захист.

Текст доповіді доцільно вибудувати згідно з логікою проведеного процесу дослідження та складатися з таких частин:

- 1) вступна частина – містить відомості про актуальність обраної теми, об'єкт та предмет дослідження, мету та завдання, а також методи й методики за допомогою яких був отриманий фактичний матеріал;
- 2) основна частина – висвітлення змісту основних результатів, одержаних в процесі дослідження та узагальнення отриманих даних;
- 3) прикінцева частина – виклад основних висновків за результатами дослідження та практичних рекомендацій.

Доповідь результатів кваліфікаційної роботи необхідно супроводжувати ілюстративним матеріалом, що дозволяє більш переконливо довести правдивість отриманих результатів, висунутих наукових положень і підтвердити зроблені висновки. Ілюстративний матеріал (картосхеми, таблиці, формули, схеми, графіки, світлини тощо) рекомендується подавати у вигляді презентації через мультимедійну установку (10-15 слайдів). Доцільно подати структурно-логічну схему дослідження. Текст має бути читабельним, відображати хід роботи та її результати. Висновки дозволяється не зачитувати, а послатись на їхнє викладення у презентаційному матеріалі та у тексті рукопису.

Після підготовки доповіді та ілюстративного матеріалу необхідно декілька разів прочитати текст уголос у помірному темпі, з дотриманням логічних пауз. Напередодні захисту рекомендується повторно переглянути роботу, звернути увагу на

терміни, оскільки під час захисту часто доводиться пояснювати їхнє значення.

Крім того, доповідач повинен підготувати відповіді на зауваження наукового керівника та рецензента.

Кожен здобувач зобов'язаний пройти попередній захист. Попередній захист проводиться на засіданні кафедри. Попередній захист є «репетицією» і допуском до основного захисту. Здобувач виступає з доповіддю, читання якої є небажаним, та відповідає на поставлені запитання за змістом роботи та доповіді. Це дозволяє виявити недоліки в роботі, вказати шляхи їхнього усунення тощо.

Ступінь готовності роботи до попереднього захисту – не менш ніж 80 % (допускаються тільки недоробки в оформленні роботи та відсутність супровідних матеріалів до роботи).

У випадку невідповідності кваліфікаційної роботи вимогам методичних вказівок і недотримання здобувачем календарного плану виконання роботи рішенням кафедри він може бути не допущений до захисту. В цьому випадку завідувач кафедри має право звернутися в деканат із пропозицією відрахувати здобувача за невиконання навчального плану.

5.2. Захист та оцінювання роботи

Публічний захист кваліфікаційних робіт проводиться на засіданні екзаменаційної комісії. На захист можуть бути запрошені керівники підприємств, організацій, установ, на замовлення яких було здійснено дослідження. Захист кваліфікаційних робіт бакалавра проводиться на відкритому засіданні екзаменаційної комісії за участю не менш як половини її складу з обов'язковою присутністю голови комісії. Захист кваліфікаційної роботи фіксується в протоколі.

Члени екзаменаційної комісії заздалегідь знайомляться зі змістом кваліфікаційної роботи. Захист має характер наукової дискусії та проводиться в умовах високої вимогливості, принципності, об'єктивності та дотримання наукової етики.

Для захисту кваліфікаційної роботи здобувач повинен подати:

- один друкований примірник кваліфікаційної роботи у твердій палітурці;
- електронний варіант із повним текстом роботи;

- витяг з протоколу засідання кафедри про рекомендацію до захисту;
- відгук наукового керівника;
- рецензію опонента;
- довідку про перевірку роботи на плагіат (так званий протокол аналізу звіту подібності);
- ілюстративний матеріал до кваліфікаційної роботи (презентація в Microsoft PowerPoint і за необхідності роздатковий матеріал);
- друковані статті, методичні розробки з тематики роботи або їхні фотокопії з вихідними даними.

Процедура захисту включає:

- 1) доповідь здобувача про зміст роботи;
- 2) запитання до нього від членів екзаменаційної комісії та присутніх на захисті;
- 3) відповіді здобувача на запитання;
- 4) оголошення головою засідання відгуку наукового керівника та рецензії або виступ наукового керівника та рецензента;
- 5) відповіді на зауваження наукового керівника та рецензента;
- 6) прикінцеве слово здобувача (за його бажанням);
- 7) рішення комісії про оцінку роботи.

Завданням екзаменаційної комісії є встановлення рівня теоретичної підготовки випускника, його готовності до професійної діяльності та прийняття рішення про можливість видачі диплома з присвоєнням відповідної кваліфікації. Тому здобувач під час захисту має викласти власні результати, отримані під час написання роботи, не обмежуватися переказом положень, наведених у спеціальній літературі.

Як правило, доповідь складається з трьох чітко виокремлених частин: вступної частини (1–2 хв), аналізу власних досліджень (6–8 хв) та висновків (1–2 хв). Доповідач повинен пам'ятати, що голова екзаменаційної комісії при перевищенні відведеного часу для виступу може перервати виступ доповідача, що призведе до втрати логіки викладення матеріалу і цілісності враження від проведеної роботи.

Хоча доповідь, зазвичай, готується у письмовій формі, виступати бажано вільно, не зачитуючи текст.

Під час виступу здобувач повинен продемонструвати рівень володіння матеріалом дослідження й аргументовано довести наукову та практичну цінність виконаної роботи, зокрема:

- виявити ґрунтовну обізнаність і належну ерудованість щодо обраної проблеми та предмета дослідження в контексті своєї спеціальності;
- показати інноваційний характер самостійно отриманих результатів;
- поєднати виступ із використанням мультимедійних засобів, демонструванням картосхем, таблиць, графіків, схем, формул, фотознімків, моделей тощо.

Здобувач зобов'язаний також по суті відповісти на запитання членів екзаменаційної комісії та присутніх, дати аргументовані роз'яснення щодо критичних зауважень висловлених у відгуку та рецензіях. Питання можуть стосуватися як теми кваліфікаційної роботи безпосередньо, так і загальнотеоретичних положень. За змістом і стилем доповіді та відповідями на питання комісія визначається щодо рівня знань випускника, його вміння публічно виступати та аргументовано відстоювати свою позицію.

Підбиття підсумків захисту та прийняття колегіального рішення про його оцінку проводиться на закритому засіданні екзаменаційної комісії. Результат захисту оголошується того ж дня після оформлення протоколу засідання комісії. Оголошені головою екзаменаційної комісії результати оцінювання здобувача оскарженню не підлягають.

Кваліфікаційна робота оцінюється диференційовано за чотирибальною системою («відмінно», «добре», «задовільно», «незадовільно»), міжнародною стобальною системою ECTS з урахуванням якості виступу, відповідей на запитання, відгуку наукового керівника та зовнішньої рецензії. Слід пам'ятати, що висока якість виконаної кваліфікаційної роботи не є гарантією її високої оцінки. Висока оцінка керівника та рецензента може бути знижена через некваліфікований захист роботи.

При оцінюванні кваліфікаційної роботи екзаменаційна комісія враховує такі основні компоненти (додаток К):

1) вагомість отриманих наукових результатів (актуальність обраної теми наукового дослідження; чіткість постановки мети та завдань кваліфікаційної роботи та повноту їхньої реалізації; наукову новизну та практичну значущість; дотримання наукового стилю викладення інформації; ступінь самостійності проведення дослідження; адекватність обраних методів наукового дослідження; наявність власних досліджень, нестандартних підходів; обсяг отриманих експериментальних даних і глибину їхньої інтерпретації; обґрунтованість сформульованих практичних рекомендацій; точність та аргументованість формулювань наукових положень та висновків) – до 55 балів;

2) якість оформлення кваліфікаційної роботи (структура і логічна побудова; коректність використання літературних та інформаційних джерел; стиль викладу, грамотність; дотримання вимог щодо оформлення списку використаних джерел, ілюстративного матеріалу) – до 10 балів;

3) представлення результатів кваліфікаційної роботи на офіційному захисті (якість доповіді та мультимедійної презентації; уміння стисло, послідовно й чітко викласти сутність і результати дослідження; культура мовлення; здатність аргументовано захищати свої пропозиції, думки, погляди; відповіді на запитання та зауваження) – до 30 балів;

4) оприлюднення результатів кваліфікаційної роботи (участь у наукових конференціях, конкурсах студентських наукових робіт, наявність наукових публікацій за результатами дослідження, впровадження результатів наукової роботи в практику, наявність актів впровадження) – до 5 балів.

Загалом якісно виконана, презентована й захищена кваліфікаційна робота оцінюється максимально 100 балами. Враховуючи набрану кількість балів, захист кваліфікаційної роботи оцінюється наступним чином:

- «відмінно» – 90-100 балів;
- «дуже добре» – 82-89 балів;
- «добре» – 74-81 балів;
- «задовільно» – 64-73 бали;
- «достатньо» – 60-63 балів;
- «незадовільно» – 1-59 балів.

Здобувачу, який успішно захистив кваліфікаційну роботу, за рішенням екзаменаційної комісії присвоюється ступінь бакалавра, видається диплом і додаток до нього.

Якщо здобувач склав на «відмінно» не менше 75 % дисциплін навчального плану, а з інших дисциплін отримав оцінку «добре» й захистив кваліфікаційну роботу з оцінкою «відмінно» (не менше 90 балів за шкалою ECTS), йому видається диплом з відзнакою.

Кваліфікаційна робота (один примірник), рецензія, відгук наукового керівника зберігаються в установленому порядку. Назва та оцінка кваліфікаційної роботи заносяться в залікову книжку, навчальну картку здобувача, додаток до диплома випускника.

Якщо захист кваліфікаційної роботи визнається незадовільним, екзаменаційна комісія ухвалює рішення щодо можливості повторного захисту тієї самої роботи з доопрацюванням, чи необхідності опрацювання нової теми, визначеної відповідною кафедрою.

Здобувачам, які не захищали кваліфікаційної роботи з поважної причини (підтвердженої документально), наказом ректора може бути продовжено термін навчання до закінчення терміну роботи екзаменаційної комісії з метою захисту кваліфікаційної роботи, але не більше, ніж на один рік.

Здобувач, який не захистив кваліфікаційної роботи, допускається до повторного її захисту протягом трьох років після закінчення курсу навчання в університеті.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Барановський М. О., Барановська О. В., Мирон І. В. Курсові роботи (методичні рекомендації до виконання курсових робіт з географічних дисциплін). 2-е вид., перероб. і допов. Ніжин: Видавництво НДУ імені Миколи Гоголя, 2019. 23 с.
2. Барановський М.О., Барановська О.В., Мирон І.В. Методичні рекомендації до виконання кваліфікаційних робіт з географічних дисциплін. Ніжин: НДУ імені Миколи Гоголя, 2020. 64 с.
3. Біланюк Володимир, Гудзеляк Ірина, Котик Любов. Методичні вказівки до виконання кваліфікаційної (магістерської) роботи з предметної спеціальності 014.07 Середня освіта (Географія). Львів: ЛНУ ім. Івана Франка, 2023. 60 с.
4. Дипломна робота: методичні рекомендації до виконання для студентів спеціальності «Міжнародні економічні відносини»; другий (магістерський) рівень вищої освіти / уклад. А. П. Голиков, Л. І. Григорова-Беренда, О. А. Довгаль, Н. А. Казакова, С. А. Касьян. Х.: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2017. 36 с.
5. ДСТУ 8302:2015.Інформація та документація. Бібліографічне посилання. Загальні положення та правила складання / Нац. стандарт України. Вид. офіц. [Уведено вперше; чинний від 2016-07-01]. Київ: ДП «УкрНДНЦ», 2016. 17 с.
6. Міхелі С.В. Бакалаврські і магістерські фізико-географічні дослідження: методичні рекомендації з проведення та оформлення результатів: навчальний посібник. Київ: НПУ імені М.П. Драгоманова, 2020. 164 с.
7. Методичні вказівки до написання кваліфікаційних робіт для спеціальностей 106 Географія та 014 Середня освіта (Географія) / укладачі: О.Г. Корнус, А.О. Корнус, О.С. Данильченко, О.М. Король, С.І. Сюткін. Суми: СумДПУ імені А.С. Макаренка, 2022. 44 с.
8. Мезенцев К.В., Пасько В.Ф., Гнатюк О.М. Методичні рекомендації до виконання магістерських робіт. Київ: КНУ імені Тараса Шевченка, 2023. 17 с.
9. Мезенцев К.В., Провотар Н.І. Методичні рекомендації до виконання кваліфікаційних робіт бакалавра. Київ: КНУ імені Тараса Шевченка, 2023. 16 с.

10. Методики суспільно-географічних досліджень: навчально методичне видання / за ред. К. Мезенцева. Київ: видавництво «Фенікс», 2021. 100 с.
11. Методичні вказівки для студентів щодо виконання кваліфікаційної роботи (для студентів спеціальностей: 106 Географія, 014 Середня освіта (Географія), 103 Науки про Землю. Природнича географія / Укл.: М.З. Салюк, М.М. Микита. Ужгород, Видавництво УжНУ, 2020. 50 с.
12. Методичні рекомендації до виконання та підготовки до захисту випускних кваліфікаційних робіт магістра / укладачі: Бондаренко Е.Л., Даценко Л.М., Підлісецька І.О. Київ: КНУ імені Тараса Шевченка, 2019. 40 с.
13. Положення Ніжинського державного університету «Про академічну доброчесність».
14. Положення про випускну кваліфікаційну роботу здобувача вищої освіти Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя.
15. Положення про підсумкову атестацію здобувачів вищої освіти та порядок створення і організацію роботи екзаменаційних комісій у Ніжинському державному університеті імені Миколи Гоголя.
16. Фесюк В.О., Павловська Т.С. Навчально-методичні рекомендації до написання й оформлення випускних кваліфікаційних робіт для магістрів спеціальностей 106 Географія ОПП Фізична географія, 103 Науки про Землю ОПП Гідрологія. Луцьк: Волинський національний університет імені Лесі Українки, 2023. 67 с.

ДОДАТКИ

Перелік тем кваліфікаційних робіт бакалавра кафедри географії, туризму та спорту Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя зі спеціальності 106 Географія

1. Фестивальний туризм: характеристика основних осередків у світі та в Україні.
2. Кліматичні ресурси Чернігівщини в контексті сучасних змін клімату.
3. Світова туристична індустрія: сектор розміщення.
4. Геотопонімичний аналіз території Луганської області.
5. Туристичний потенціал Апеніно-Мальтійського регіону.
6. Краєзнавчо-туристичні ресурси Ніжинського району Чернігівської області.
7. Земельний фонд Чернігівської області: структура, проблеми та шляхи їх розв'язання.
8. Водні ресурси Чернігівщини в умовах кліматичних змін: сучасний стан, проблеми і перспективи.
9. Лісові ресурси Чернігівщини: екологічний стан, особливості використання та охорони.
10. Сучасний стан та перспективи розвитку спортивного туризму в Чернігівській області.
11. Аналіз особливостей формування та поширення антропогенної морфоскульптури у межах Чернігівської області.
12. Географічні особливості сучасних кліматичних змін на Землі.
13. Сучасний стан кліматичних ресурсів для відновлюваної енергетики.
14. Селітебні ландшафти: сучасний стан та перспективи розвитку (на прикладі Срібнянської територіальної громади)

Зразок заяви про затвердження теми кваліфікаційної роботи

Декану/директору _____
(назва факультету)/інституту
Ніжинського державного університету
імені Миколи Гоголя

(наук. ступінь, вчене звання, ПІБ декана/директора)

студента спеціальності _____
(шифр, назва спеціальності)
ОП _____
(назва освітньої програми повністю)

_____ факультету/інституту
(назва факультету/інституту)

_____ курсу
(курс)

денної/заочної форми навчання

(ПІБ студента)

Заява

Прошу дозволити мені виконання кваліфікаційної роботи під науковим керівництвом д.г.н., професора (к.г.н., доцента) ПІБ

«__» _____ 202_ р.

Підпис

Віза наукового керівника

Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя

Факультет/інститут _____

Кафедра _____

Освітній рівень _____

Освітня програма _____

Спеціальність _____

(шифр і назва)

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри

_____ ім'я, ПРІЗВИЩЕ

«__» _____ 202__ року

**ЗАВДАННЯ
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ СТУДЕНТОВІ**

_____ (прізвище, ім'я, по батькові)

I. Тема роботи _____

Керівник роботи _____

(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

затверджені наказом закладу вищої освіти від «__» _____ 202__ року №

2. Строк подання студентом роботи _____

3. Вихідні дані до роботи _____

Дата видачі завдання _____

Зразок титульної сторінки кваліфікаційної роботи

Міністерство освіти і науки України
Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя
Навчально-науковий інститут природничо-математичних,
медико-біологічних наук та інформаційних технологій
Кафедра географії, туризму та спорту
Освітня програма: Географія
Спеціальність: 106 Географія

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на здобуття освітнього ступеня _____
(освітній ступінь: бакалавр або магістр)

(назва роботи)

студента/студентки _____
(прізвище, ім'я, по батькові здобувача освітнього ступеня)

Науковий керівник _____
(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

Рецензент _____
(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

Допущено до захисту _____

Завідувач кафедри _____

(посада) (підпис) (дата) (власне ім'я та ПРИЗВИЩЕ)

Ніжин - рік

Зразок анотації кваліфікаційної роботи

АНОТАЦІЯ

_____, «_____»,

(*прізвище та ініціали студента*) (*назва кваліфікаційної роботи*)

кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня бакалавра
(магістра) зі спеціальності

«_____»

Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя, м. Ніжин,
202_ рік

Кваліфікаційна робота складається з __ розділів. Загальний обсяг
роботи становить __ с., у тому числі __ таблиць, __ рисунків, __ додатки,
список використаних джерел - __ сторінок.

Об'єкт дослідження _____

У роботі здійснено _____

Запропоновано _____

Ключові слова: _____

ABSTRACT

«_____», «_____»,

(*student's surname and initials*) (*title of thesis*)

thesis for the Bachelor's (Master's) degree in the specialty

«_____»

NizhynMykola Gogol State University, Nizhyn, year 202_

Thesis (diploma) consists of __ sections. Total length of the thesis __ pages,
including __ tables, __ figures, __ appendices, references - __ pages.

Object of research _____

Completed in thesis _____

Suggested _____

Key words: _____

**Приклад написання змісту кваліфікаційної і роботи на тему
«Агроландшафти Чернігівщини: екологічний стан та шляхи
раціонального використання»**

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. Теоретико-методичні засади вивчення агроландшафтів.....	7
1.1. Сучасний стан вивчення агроландшафтів.....	7
1.2. Методичні підходи до оцінки екологічної стабільності агроландшафтів.....	10
Висновки до першого розділу.....	14
РОЗДІЛ 2. Ландшафти Чернігівщини та чинники їхнього формування.....	15
2.1. Чинники ландшафтоутворення	15
2.2. Особливості ландшафтної структури та фізико- географічне районування	19
Висновки до другого розділу	23
РОЗДІЛ 3. Сучасна структура та екологічний стан агроландшафтів Чернігівської області	24
3.1. Компонентна структура агроландшафтів	24
3.2. Сільськогосподарські землі та їхній екологічний стан	27
3.3. Екологостабілізуючі угіддя	30
3.4. Оцінка агроландшафтів за співвідношенням орних земель до екологостабілізуючих угідь	33
Висновки до третього розділу	37
РОЗДІЛ 4. Раціональне використання та охорона агроландшафтів Чернігівської області	38
4.1. Аналіз законодавчих засад охорони агроландшафтів в Україні	38
4.2. Заходи щодо раціонального використання та охорони агроландшафтів	42
Висновки до четвертого розділу	47
ВИСНОВКИ	48
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	51
ДОДАТКИ	54

**Приклад написання вступу до кваліфікаційної роботи
на тему «Суспільно-географічні аспекти трансформації
аграрної сфери України»**

Актуальність теми дослідження. Аграрна сфера є одним із провідних секторів економіки України, що відіграє надзвичайно важливу роль в життєдіяльності населення країни. Від її розвитку залежить не лише економічне зростання, а й продовольча безпека України, добробут її мешканців, збереження сільського соціуму та поселенської мережі, землеробських традицій і культурної самобутності нації.

У пострадянський період в розвитку України сталися кардинальні зміни суспільно-політичної та економічної систем, які зумовили суттєві трансформації в аграрній сфері країни. Ці трансформації охопили практично всі аспекти аграрної сфери – інституційні (зміна форм господарювання та власності на землю), галузеві (зміна структури сільськогосподарського виробництва) та територіальні (зрушення в спеціалізації аграрного виробництва) та потребують детального вивчення.

В останнє десятиліття аграрна сфера України розвивається різновекторно. Поряд із позитивними результатами, проявом яких є зростання обсягів виробництва окремих видів зернових і технічних культур, є негативні моменти, зокрема деградація тваринництва, надмірна концентрація земельних ресурсів у потужних агрохолдингах, системне порушення сівозмін тощо. Триває занепад сільських територій, що є загрозливою тенденцією для країни.

З урахуванням зазначених обставин науковий суспільно-географічний аналіз трансформаційних змін в аграрній сфері України набуває особливої актуальності, оскільки дає можливість визначити не лише причини наявних проблем, а й обґрунтувати шляхи їхнього розв'язання.

Об'єктом дослідження цієї кваліфікаційної роботи є аграрна сфера України, **предметом** – трансформаційні процеси в аграрній сфері України та їхній вплив на соціально-економічний розвиток країни.

Важливість аграрної сфери для країни на різних етапах її розвитку є головною причиною великої кількості наукових праць із даної тематики, авторами яких є переважно представники аграрної економіки. Різні аспекти розвитку аграрної сфери, зокрема реформування земельних відносин, розроблення базових засад аграрної політики відображені у фундаментальних дослідженнях О. Бородіної, П. Гайдуцького, М. Зубця, І. Прокопи, П. Саблука, О. Онищенко, В. Юрчишина. Теоретико-методологічні засади дослідження агропромислового комплексу та аграрної сфери з позицій суспільної географії сформульовані в роботах Г. Балабанова, В. Нагірної, М. Паламарчука, М. Пістуна, Р. Язиніної. Сучасні аспекти та трансформаційні зміни в розвитку аграрної сфери, сільських територій відображені в наукових працях М. Барановського, М. Заячука, А. Марущинця, П. Сухого.

Попри наявність вагомих результатів у вивченні аграрної сфери варто констатувати, що окремі аспекти зазначеної проблематики потребують деталізації насамперед на регіональному та районному рівнях. Специфіка та актуальність цього дослідження полягають в комплексному підході до вивчення аграрної сфери з акцентом на її територіальні аспекти.

Метою кваліфікаційної роботи є дослідження трансформації аграрного сектора України з суспільно-географічних позицій та розроблення рекомендацій щодо посилення його ролі як драйвера української економіки, гаранта підвищення якості життя сільських мешканців.

Метою роботи визначаються її **завдання**, головними з-поміж яких є:

- поглибити теоретичні основи дослідження трансформаційних процесів в аграрній сфері шляхом аналізу сучасних концептуальних підходів до розуміння сутності об'єкта та предмета дослідження;

- розробити методiku суспільно-географічного дослідження аграрних трансформацій;

- виявити та дослідити чинники, які впливають на трансформаційні процеси в аграрній сфері України;

- дослідити інституційні, галузеві та територіальні зрушення в аграрній сфері країни та їхній вплив на розвиток України, її сільських територій;

- проаналізувати зрушення в спеціалізації сільського господарства на рівні адміністративних районів окремих регіонів України;

- провести типізацію регіонів країни за особливостями трансформації аграрної сфери;

- розробити перспективні напрямки розвитку аграрної сфери задля посилення її ролі в економіці країни, в активізації розвитку сільських територій.

Обґрунтування гіпотези дослідження. Гіпотеза дослідження базується на припущенні, що трансформаційні процеси в аграрній сфері є наслідком ринкових перетворень в економіці України. Однак, структурні та територіальні диспропорції, які сформувалися в аграрній сфері в останні роки, є наслідком дії не лише економічних законів, а й прорахунків у розробленні концептуальних засад і механізмів реалізації аграрної політики. Зазначені перетворення в аграрній сфері мають різнобічний вплив на розвиток економіки країни та сільських територій і потребують наукового підтвердження чи спростування.

Методи дослідження та джерельна база. У процесі дослідження використовувалися основні загальнонаукові та спеціальні підходи й методи дослідження. Системно-структурний, історичний та аналітичний підходи використовувалися при обґрунтуванні теоретико-методологічних засад дослідження аграрної сфери, формулювання об'єкта та предмета, побудови загального алгоритму вивчення аграрної сфери. Дослідження трансформації аграрної сфери було реалізовано за допомогою спеціальних методів, зокрема статистичного, порівняльно-географічного, картографічного, методу класифікації та типізації явищ.

Інформаційну основу дослідження склали офіційні дані державної служби статистики України, головних управлінь статистики окремих регіонів країни, Міністерства економіки України, Міністерства аграрної політики та продовольства України, нормативно-законодавчі документи у сфері аграрної політики, а також результати власних досліджень автора.

Наукова новизна отриманих результатів. У кваліфікаційній роботі здійснено комплексний суспільно-географічний аналіз трансформаційних змін в аграрній сфері України. Відмінність даного дослідження полягає в поглибленому аналізі

територіальних аспектів трансформації аграрної сфери України та її окремих регіонів.

У роботі вперше:

– розроблено й апробовано методику дослідження територіальних змін у розвитку аграрної сфери, що дозволило виявити особливості поляризації сільськогосподарського виробництва в Україні;

– встановлено зміни у спеціалізації сільського господарства адміністративних районів окремих регіонів України в пострадянський період.

Удосконалено:

– методичні аспекти аналізу галузевих змін у розвитку аграрної сфери;

– підходи до оцінки чинників, що впливають на трансформаційні процеси в аграрній сфері.

Набули подальшого розвитку:

– дослідження сучасних підходів до визначення спеціалізації сільського господарства на низовому та локальному рівнях.

Теоретичне та практичне значення отриманих результатів. Концептуальні положення кваліфікаційної роботи, методика вивчення трансформаційних змін в аграрному секторі, в спеціалізації сільського господарства можуть бути використані для проведення аналогічних досліджень на локальному та місцевому рівнях.

Практичні результати дослідження можуть використовуватися профільними структурними підрозділами окремих обласних і районних державних адміністрацій при розробленні програм і стратегій реформування аграрної сфери. Теоретико-методологічні узагальнення, конкретні результати оцінки трансформаційних змін в розвитку аграрної сфери України можуть використовуватися при вивченні навчального курсу «Економічна та соціальна географія України».

Особистий внесок автора. Кваліфікаційна робота є самостійним дослідженням автора. Наукові положення, висновки й рекомендації були розроблені та сформульовані автором. З наукових праць, опублікованих у співавторстві, в роботі використані лише ідеї та положення, які отримані автором особисто.

Апробація результатів роботи. Основні результати кваліфікаційної роботи пройшли належну апробацію. Вони доповідалися на IV та V всеукраїнських конференціях молодих науковців «Сучасні проблеми природничих наук» (2022 та 2023 роки), а також на щорічних наукових конференціях студентів та аспірантів Ніжинського державного університету імені Гоголя «Молодь у науці» (2023, 2024 роки).

Публікації. За результатами проведеного кваліфікаційного дослідження опубліковано одну статтю та двоє тез, зокрема:

1. Петренко О.Г. Територіальні трансформації в аграрній сфері України. Вісник студентського наукового товариства: збірник наукових праць студентів, магістрантів і аспірантів. Вип. 22. Ніжин: НДУ імені Миколи Гоголя, 2019. С. 14-19.

2. Петренко О.Г. Інституційні та соціально-економічні чинники трансформації аграрної сфери України. Матеріали IV Всеукраїнської конференції молодих науковців «Сучасні проблеми природничих наук». Ніжин: Наука Сервіс, 2019. С. 12-13.

3. Петренко О.Г. Вплив трансформації аграрного сектора на розвиток сільських територій України. Матеріали V Всеукраїнської конференції молодих науковців «Сучасні проблеми природничих наук». Ніжин: Наука Сервіс, 2020. С. 27-29.

Зразки оформлення переліку використаних джерел

	<i>Зразок оформлення</i>
<i>Один автор</i>	Влах М. Вербальна мова суспільної географії: становлення і розвиток: монографія. Львів: ЛНУ ім. Івана Франка, 2022. 488 с. Хільчевський В. К. Гідрографія та водні ресурси Європи: навч. посібник. Київ: ДІА, 2023. 308 с.
<i>Два автори</i>	Шовкун Т. М., Мирон І. В. Основи загального землезнавства та ландшафтознавства: навч. посіб. 2-е вид, перероб. і допов. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2023. 95 с.
<i>Три автори</i>	Джинджоян В. В., Тесленко Т. В., Горб К. М. Інноваційні технології в туризмі та гостинності: навч. посіб. Київ: Видавництво «Каравела», 2022. 340 с.
<i>Чотири та більше авторів</i>	Тарасова В. В., Нестерчук І. К., Ковалевська І. М., Осіпчук А. С. Географія туризму. Екологічний туризм: підручник. Житомир, 2021. 252 с. або Географія туризму: Екологічний туризм: підручник / В. В. Тарасова та ін.; Житомир, 2021. 252 с.
<i>Без автора (редактор(и), упорядник(и))</i>	Перспективи розвитку туризму в Україні та світі: управління, технології моделі: колективна монографія. Видання сьоме / за наук. ред. Л. Ю. Матвійчук, Ю. М. Барського, М. І. Лепкого. Луцьк: ВІП Луцького НТУ. 2021. 448 с. Методичні рекомендації щодо виконання та постерного захисту науково-дослідницьких робіт з географії учнів-членів Малої академії наук. / упоряд. О. В. Ярошенко, Рівне, 2021. 25 с.
<i>Документ з організацією як автором</i>	Україна у цифрах 2022. Статистичний збірник. Державна служба статистики України. Київ, 2023. 32 с.
<i>Збірник наукових праць</i>	Теоретико-прикладні аспекти діяльності суб'єктів освітнього процесу: зб. наук. праць здобувачів вищої освіти. Житомир: Вид-во ЖДУ, 2023. 114 с.

Частина видання (стаття з журналу)	Барановський М. О. Спроможність територіальних громад України: підходи до оцінки, регіональні відмінності, типізація. Науковий вісник Чернівецького університету: Географія. 2023. Вип. 845. С. 77-87. або Барановський М. О. Спроможність територіальних громад України: підходи до оцінки, регіональні відмінності, типізація. <i>Науковий вісник Чернівецького університету: Географія</i>. 2023. Вип. 845. С. 77-87.
Частина видання (стаття зі збірника наукових праць)	Філоненко Ю. М. Сучасний стан та особливості трансформації меліоративної системи у межах басейну річки Остер. Фізична географія та геоморфологія: науковий збірник. К.: Київський національний університет імені Тараса Шевченка. 2024. Том 47. Випуск 3-4 (125-126). С. 21-28. або Філоненко Ю. М. Сучасний стан та особливості трансформації меліоративної системи у межах басейну річки Остер. <i>Фізична географія та геоморфологія: науковий збірник</i>. К.: Київський національний університет імені Тараса Шевченка. 2024. Том 47. Випуск 3-4 (125-126). С. 21-28.
Частина видання (стаття з друкованого журналу)	Афоніна О. О. Старіння населення Чернігівської області: медико-демографічні аспекти. Географічний часопис Волинського національного університету імені Лесі України. Луцьк: Видавничий дім «Гельветика». 2024. Вип. 3. С. 67-74 або Афоніна О. О. Старіння населення Чернігівської області: медико-демографічні аспекти. <i>Географічний часопис Волинського національного університету імені Лесі України</i>. Луцьк: Видавничий дім «Гельветика». 2024. Вип. 3. С. 67-74
Частина видання (стаття з енциклопедії)	Р. Сейм. Географічна енциклопедія України / відповід. ред. О. М. Маринич. Київ: Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 1993. Т.3. С. 171.

<i>Словники, довідники</i>	Географія: словник-довідник / уклад. В. Л. Ципін. Харків: Халімон, 2006. 175 с. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. та голов. ред. В. Т. Бусел. Київ, 2005. 1728 с.
<i>Тези доповідей наукових конференцій, з'їздів, семініарів тощо</i>	Шовкун Тетяна, Мирон Інна. Функціонування туризму в Чернігівській області в сучасних умовах. Соціально-економічні особливості та проблеми сучасного розвитку Чернігівської області: матер. II Всеукр. наук.-практ. конференції (8-9 лютого 2024 року, м. Ніжин). Ніжин: НДУ імені Миколи Гоголя, 2024. С.127-129.
<i>Автореферат дисертації</i>	Кузишин А. В. Регіональний вимір соціально-політичних процесів: теорія, методологія та практика суспільно-географічного дослідження: автореф. дис... докт. геогр. наук: спец. 11.00.02. Київ, 2021. 40 с.
<i>Стандарти</i>	ДСТУ ISO 6107-1:2004. Якість води. Словник термінів. Частина 1 (ISO 6107-1:1996, IDT). [Чинний від 2005-04-01]. Вид. офіц. Київ : Держспоживстандарт України, 2006. 181 с.
<i>Багатомн і видання</i>	Енциклопедія Сучасної України / редкол.: І. М. Дзюба та ін. Київ: САМ, 2016. Т.17. 712 с.
<i>Картогра- фічні видання</i>	Національний атлас України / Гол. редактор: Леонід Руденко. Київ: ДНВП «Картографія», 2007. 440 с. Атлас «Мережа поселень України (формування та розвиток). Київ: Інститут географії НАН України, 2024. Тваринний світ. Чернігівська область: Географічний атлас: Моя мала Батьківщина. Київ: ТОВ «Видавництво «Мапа», 2003. С. 9.
<i>Офіційні документи: закони, постанови тощо</i>	Конституція України: станом на 1 верес. 2016 р.: відповідає офіц. тексту. Харків: Право, 2016. 82 с. Земельний кодекс України: офіц. видання: текст прийнятий ВР України 25 жовт. 2001 р. Київ, 2013. 171 с. або Земельний кодекс України. Київ, 2013. 171 с.

<i>Интернет-джерела (віддаленого доступу)</i>	Остапенко Я. О. Статистичний аналіз підприємств готельного господарства та прогнозування його розвитку. URL : http://global-national.in.ua/archive/8-2015/256.pdf (дата звернення 16.01.2017). Про вищу освіту: Закон України від 01.07.2014 р. № 1556-VII. Дата оновлення: 28.09.2017. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1556-18 (дата звернення: 15.11.2017). Радченко А. І., Діденко Ю. В. Геологічна наука в академічних публікаціях. Наука та іннов. 2016. 12, № 3. С.14-26. URL: http://scinn.org.ua/ua/archive/12%283%29/12%283%2901 Про відзначення 150-річчя з дня народження видатного вченого Володимира Івановича Вернадського [Електронний ресурс] : проект постанови Верховної Ради України. Документ не було опубліковано. Доступ із інформ.-правової системи «ЛІГА-ЗАКОН».

Орієнтовний розподіл балів за критеріями оцінювання кваліфікаційної роботи

№ з/п	Орієнтовні критерії оцінювання	Кількість балів
1.	Вагомість отриманих наукових результатів: • точність і коректність формулювань наукових положень та висновків; • наукова новизна та практична значущість; • актуальність обраної теми наукового дослідження; • чіткість постановки мети та завдань кваліфікаційної роботи та повнота їх реалізації; • адекватність обраних методів наукового дослідження; • обсяг отриманих експериментальних даних і глибина їх інтерпретації; • дотримання наукового стилю викладу інформації	до 55 балів
2.	Якість оформлення кваліфікаційної роботи відповідно до встановлених вимог	до 10 балів
3.	Представлення результатів кваліфікаційної роботи на офіційному захисті (якість доповіді та мультимедійної презентації)	до 30 балів
4.	Оприлюднення результатів кваліфікаційної роботи: • участь у наукових конференціях, конкурсах студентських наукових робіт; • наявність наукової публікації за результатами кваліфікаційної роботи (в друкованому чи електронному виданні); • впровадження результатів наукової роботи в практику, наявність актів впровадження	до 5 балів
Максимальна оцінка		100 балів

Джерело: [Положення про випуск кваліфікаційну роботу здобувача вищої освіти Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя](#)

Навчальне видання

Барановський Микола Олександрович,
Барановська Ольга Віталіївна,
Мирон Інна Василівна

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ
ДО ВИКОНАННЯ ВИПУСКНИХ КВАЛІФІКАЦІЙНИХ РОБІТ
БАКАЛАВРА ЗІ СПЕЦІАЛЬНОСТІ 106 ГЕОГРАФІЯ

Технічний редактор – І. П. Борис
Комп'ютерна верстка – В. М. Косяк

Підписано до друку 30.09.2024 р.	Формат 60x80x16	Папір офсетний.
Гарнітура Cambria.	Обл.-вид. арк. 2,46	Ел. вид.
Замовлення № 124	Ум. друк. арк. 3,67	

Ніжинський державний університет
імені Миколи Гоголя
м. Ніжин, вул. Воздвиженська, 3А
(04631) 7-19-72
E-mail: vidavn_ndu@ukr.net
www.ndu.edu.ua

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК №2137 від 29.03.05 р.